

Szummer Csaba: Freud, avagy a modernitás mítosza

Meskó Norbert: Szex és lélek

Douwe Draaisma: A felejtés könyve

Dick Swaab: Az agyunk mi vagyunk

A pszichológia társadalmi jelenléte számára kulcskérdés, hogy mennyire tud olyan könyveket produkálni, amelyek a mai közlési közegek versenyében is megállnak a pályán. Nem pusztán belterjesek, nemcsak a pszichológusoknak szólnak, hanem eljutnak a társértelmiségiekhez, de ugyanakkor a nagyobb közönséghez is, anélkül, hogy átlépnének az ezotéria és a gagyi oly vonzó világába. Olyan könyveket választottam, melyek a klasszikus értelemben vett „ismeretterjesztés” felső régiójában vannak. A két holland könyv egyben – a holland könyvtermés örvendetes magyar nyelvű szépirodalmi és tudományos jelenlétét mutatva – fontos törekvést jelez: a közepes méretű holland beszélőközösség tudatosan támogatja saját megjelenését más kicsiny vagy közepes méretű nyelvi közegekben. Tanulságos példa, melyet nekünk is követnünk kellene.

Szummer Csaba: Freud, avagy a modernitás mítosza

Esszék a pszichoanalitikus antropológiáról és beszédmódról

Szummer Csaba egy nemzedék óta a hazai alternatív pszichológiai közbeszéd egyik középponti szereplője, aki a nyolcvanas években az akkori akadémikus pszichológia néha újbalos, néha freudista kritikájával szerzett nevet magának. Ő sem tudta elkerülni, hogy elkapja az akadémiai gépszíj, új könyvét már a Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezetőjeként jegyzi. Ugyanakkor Szummer nem vált „akadémikussá”, inkább sokoldalúbb lett. Az utóbbi évtized termését összeszerkesztő kötet izgalmas olvasmány a mai pszichológia társadalmi és eszmetörténeti helyéről. A főhőse ugyan Sigmund Freud, de a könyv korántsem csak róla szól. A kötet párbeszédet, megfeleléseket és kontrasztokat vonultat fel sokoldalú eszmék s trendek között. A megfeleltetésekben négy kristályosodási pontot látok, amelyek páronként reagálnak s felelnek egymásra. Vajon Freud naturalista, a lelket a természet kalodájába szorító felvilágosító-e, vagy éppen hogy a kliens elbeszéléseit értelmező hermeneuta, miként azt Ricoeur óta sokan látják. Szummer az utóbbi értelmezéssel szimpatizál, mára azonban inkább lágyan, mint egykor harcosan (*Freud nyelvjátéka. A pszichoanalízis mint hermeneutika és narráció*, 1993). Szummer új könyvének izgalmas mozzanata, hogy ezt a dilemmát állítja párbeszédbe azzal a másik évszázados, Husserl óta visszatérő témával, hogy milyen is a természettudományok és a humán tudományok viszonya. A Freud-értelmezés a determinista és az értelmező hozzáállás kettősségének esetévé válik. S itt Szummer jól látja a hermeneutika újra megjelenésének

fontosságát a mai kognitív kutatásban is. A másik párbeszéd szintén Freudtól, a csábításelmélet dilemmáiból indul ki. Szummer a filológiát is okosan alkalmazva elemzi, milyen máig tartó társadalmi vitába illeszkedik az a kérdés, hogy vajon a csábítás és a traumák, vagy éppenséggel a gyermek vágyai okozzák-e a Freud elemezte zavarokat. Ez a kérdés modern formájában 130 éves, kulturálisan persze jóval régebbi, visszamegy legalább Putifárné történetéig. Ki is volt ott a csábító, az asszony vagy József? Szummer a pszichoanalízis alapjaira vonatkozó kérdést átvezeti a mai „emlékezeti háborúk” és a mai poszttraumás zavarok értelmezéséhez. Ennek a klinikai témának is van száraznak tűnő, de társadalmilag izgalmas partnere. A modern kísérleti kognitív pszichológia egyik vezéralakja, Ulric Neisser a Watergate-vallomások (John Dean nevezetes vallomása és utána a „bizonyításra hivatott” magnószalagok) nyomán kezdi el alaposan vizsgálni emlékezésünk konstruált jellegét. Ennek révén a kísérleti lélektan összekapcsolódik a társas emlékek konstrukciós mozzanatainak igencsak forró, a társadalmi emlékezetpolitikát érintő témakörével. Szummer a párbeszédet vázolásánál végig elkötelezett marad. Inkább hermeneuta, mint szcientista, inkább a konstrukciós világgéppel szimpatizál, mintsem a naiv tükrözésfelfogással. Ugyanakkor ma sokkal megértőbb és pluralistább, mint negyed századdal ezelőtt. A naturalista mára már nem a gonosz pszichológiai megfelelője, csak éppenséggel téved.

(Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2014. 234 oldal, 2500 Ft)

Meskó Norbert: Szex és lélek

A párkapcsolatok pszichológiája

A pécsi evolúciós pszichológiai műhely „szekszárdi fiókjának” képviselője a szerző, aki már korábbi, első könyvében (*A szépség eredete*, 2012) is a kultúra és evolúció illesztésének lágyabb, az emberi kultúra látszólag önjáró részeivel foglalkozott. Ez a könyv a köznapi pszichológiai érdeklődés közepébe vág: milyen a szerepe életünkben a szexualitásnak, s ki kivel alkot jó párt? Ezekre a témákra alapoz a klasszikus és modern szépirodalom, az emberkép kultivációjának állandó terepe. Meskó nem söpri a pad alá ezt a naiv, illetve kulturális mozzanatot. Könyve azonban tudományos értelmezést kínál mindennapi drámáinkra. Elsősorban a mai etológia és evolúciós pszichológia, kisebb mértékben a fiziológiai pszichológia nyújtotta tudományos keretben mutatja be, hogyan értelmezi a mai lélektan az embernek a szexuális és a gondoskodási ösztönkörét. A kötet jól tagolt egyetemi tankönyv, mely ugyanakkor a nem szakember olvasónak is követhető marad, miközben távol áll tőle mindenféle gagyisodás. Az ivaros szaporodás előnyeitől és a szexualitás testi folyamataitól jutunk el a párképzés vonzalmi meghatározóihoz majd a kötődés és elköteleződés különleges szerepéhez az emberi szexualításban. Meskó könyvének nagy előnye az igencsak érzékeny emberi kérdések előítéletmentes tárgyalása. A szexuális szokások, a házasodási minták, a hűtlenség változatai, okai és (néha pozitív) funkciói nem mint érzelmi és a szexuális prűdériánkat fenyegető rémek, hanem mint az emberi változatosság és változékonyság esetei jelennek meg. Ez a csak méltányolható tudományos szenvtelenség néha azonban a kritikus bemutatást nélkülöző leírássá teszi a szöveget. A féltékenység mai evolúciós pszichológiai elméleteit például sokat idézett kérdőíves adatok támasztják alá. Ezek szerint a nők inkább a partner mások iránti érzelmi és szociális elköteleződésére, a férfiak inkább a partner szexuális félrelépésére lennének féltékenyebbek. Ennek értelmezése Buss nyomán az az elmélet, hogy a férfiak kulcsproblémája az apaság bizonyossága, a nők alapvető párkapcsolati érdeke viszont az erőforrások biztosítása a partner részéről, az érzelmi hűtlenség ezt fenyegetné. Ezt a nevezetes elméletet taglalva jó lett volna találkozni azokkal a kritikai hangokkal is (beleértve

a feminista bírálatokat is), amelyek a többnyire amerikai egyetemista vizsgálati populáció szexuális tapasztalatlanságát is figyelembe veszik, s kiemelik, hogy a szexuális tapasztalatok hatására mindkét nemnél megnő a szexuális féltékenység.

A könyv nagy értéke, hogy miközben alapvetően a biológiai pszichológiából indul ki, nem naivan determinista. Világosan kimutatja az élettapasztalat jelentőségét a kapcsolati és kötődési mintákkal teli emberi szerelemben. A kötődési és a szexuális rendszer összekapcsolása mint különleges emberi vonás elgondolkodtató érdekességű. Hiányérzetem is ezzel kapcsolatos. Miközben megjelennek a kötődés-elmélet angolszász kísérleti (Harlow) és pszichoanalitikus (Bowlby, Ainsworth) klasszikusai, a magyar Hermann Imre nevezetes „megkapaszkodási ösztön” koncepciója említésre sem kerül. Ez azonban csak egy kis történelmi fricska. A könyv a szokásos egyetemi tankönyveknél jóval megalapozottabb, okfejtései mindenütt követhetők. Szemlélete pedig azt a modern evolúciós gondolatmenetet követi, mely szerint az életút formáló tényezői még érzelmeinkben és látszólag primitív hajtóerőinkben is a biológiai keret részei. Nem biztos, hogy már ismerjük a csábítás trükkjét, de azt már látjuk, hogy van neki.

(*Pannónia Könyvek, Pécs, 2014. 235 oldal, 2650 Ft*)

Douwe Draaisma: A felejtés könyve

A holland eszmetörténész jól ismert a hazai közegben is, negyedik könyve jelenik meg magyarul. A *Metaforamasina* (2002) azt mutatta meg, hogy milyen szerepe van a kultúrában, a magunk belső életéről való gondolkodásban az ember alkotta gépekből induló metaforáknak (lemerült az akkud?). A *Miért futnak egyre gyorsabban az évek?* (2010) az emlékezeti működések mai elméleteit mutatta be, a *Kizökkent elmék* (2009) pedig a pszichológiának és a neurológiának a híres szerzőkről elnevezett zavarain (Huntington-kór, Alzheimer-kór) keresztül mutatta be a modern kultúra és az emberi megismerés intim kapcsolatát. Ez a könyv is ez emlékezetről szól, de fordított utat jár be: azt hirdeti, hogy felejtés nélkül emlékezés sincsen, a totális emlékezés félrevezető kép. Dióssi Adrienn gondos fordítása a korábbi Draaisma-fordításokat is számon tartja, miként a sok szépirodalmi példa magyar változatait is. Mert sok a szépirodalom, mint Draaismától már elvárjuk. Draaisma a kulturális gyakorlatok egyikeként mutatja be 13 fejezetben a felejtést is. A fényképezés mint remélt felejtés kipótló kezdeteinél ott van nemcsak Poe, de még Flaubert is. A felejtés mint kulturális szűrés és állandó konstrukció meglepő példáival is találkozunk. Freud nevezetes Dórája évtizedek múlva a belgyógyásznál jelenik meg, mint panaszos megcsalt asszony, akinek fiatalkori csábítása a neves bécsi doktorral együtt csupán epizód egy nagy panaszáradatban. Az emlékek újraértékelésénél pedig Draaisma külön fejezetben elemzi Esterházy *Javított kiadását*. Esterházy Péter személyes drámája arra példa, amikor egy trauma révén át kell értelmeznünk nemcsak a jövőnket, de a múltunkat is. Draaisma ha nem is vigaszt, de felvilágosítást ad az írónak/fiúnak. Megmutatja, hogy mindannak alapján, amit az emlékezeti szelekcióiról tudunk, egyáltalán nem közvetlen adatok a Csanádi-dosszié „emlékei” még az akkori rendőr számára sem: „az emlékekről nem szabad úgy gondolkodni, mint egy bankbetétről” (232–233.). Draaisma számos esetet vonultat fel a neuropszichológiából is a felejtés értelmezéséhez, s ebben Oliver Sachs méltó párja. Draaisma esetei azonban nemcsak a betegek, a kliensek, hanem a híres felejtéskutató orvosok és pszichológus tudósok is. A többnyire alkoholos eredetű Korszakov-szindróma leíróját mint sokoldalú, igen alapos neurológust ismerjük meg. Ő és a mi kortársunk, a kanadai Brenda Milner mutatják meg, hogy még az agyi folyamatok megértésével küszködve is milyen fontos az igazi megértéshez a valóban érzékeny klinikai leírás, a viselkedés pontos megfigyelése.

(Fordította Dióssi Adrienn. Gondolat Kiadó, Budapest, 2014. 166 oldal, 2950 Ft)

Dick Swaab: Az agyunk mi vagyunk

Az anyaméhtől az Alzheimerig

A szenior holland agykutató összefoglaló könyve – miközben az ismeretterjesztés legjobb hagyományait követi – sok szakmai újdonságot is kínál. Az üdítő mozzanat az, hogy egyszerre kerül az amerikai ismeretterjesztésben újabban bevett sztorizó attitűdöt és azt a látszólag hipermodern hozzáállást, amely mindent megmagyarázni vél néhány tucat agyi képalkotási eredmény bemutatásával. Swaab attitűdje a klasszikus orvoslás fejlődéstani eszméit kapcsolja össze a modern idegtudománnyal és a genetikával. A 22 fejezet egy része alapvető folyamatokat tárgyal – érzelmek, szexualitás, agresszió, vallás –, illetve fontos egyéni különbségeket (szexuális orientáció, erkölcsös viselkedés), más része fontos kórformákat (autizmus, depresszió, skizofrénia, emlékezetzavarok). Swaab mindenütt a szövettani és a fejlődési alapokat keresi, s ennek során a kialakulás embriológiáját, sokszor már a méhen belüli fejlődés során azonosítva a zavarok forrását. Eközben nem valamiféle pesszimista determinizmus hatja át, hanem a tudós és az orvos optimizmusa: az előítélet nélküli megértés felvilágosít, és sok felesleges szenvedéstől szabadítja meg az érintetteket, de a környezetüket is. Swaab ironikusan érezteti, hogy pályája során ez az attitűd mennyire segítette abban, hogy a tisztánlátással túltegye magát az igaztalan kritikákon, például a szexuális orientáció változatainak keletkezésére vonatkozó véleménye kapcsán. Swaab az életút során igen korán kialakuló biológiai változatokat tárta fel a szexualitás változatai mögött, ezt sokan radikálisan bírálták. De hasonló módon bemutatja azt is, milyen nehéz leküzdeni a naiv környezeti értelmezések (hideg anya, torz szülői kommunikáció) kínáló csapdáját az autizmus vagy a skizofrénia értelmezésében. A magyar szövegben a tisztánlátást Wekerle Szabolcs fordítása mellett Magyar Lilla jegyzetei is segítik.

(Fordította Wekerle Szabolcs. Libri Kiadó, Budapest, 2014. 494 oldal, 3990 Ft)

 [nyomtatás](#)